

İslam'a Davet Yolunda Bir Lanet-Rahmet Çelişkisi Örneği (Davet Mektuplarına Verilen Olumsuz Tepkilere Yönelik Hz. Muhammed'in Bedduaları)

Abdurrahman DEMİRCİ | ORCID: [0000-0003-2369-1847](https://orcid.org/0000-0003-2369-1847)

Doç. Dr. | demircia.rahman@gmail.com

Mardin Artuklu Üniversitesi | ROR ID: [0396cd675](https://ror.org/0396cd675)

İlahiyat Fakültesi | İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü

Mardin | Türkiye

Öz

Bu çalışma, milâdi 7. asırda Arap yarımadasındaki önemli kabile liderleri ve kralların, bölgedeki imparatorların İslâm'a davet mektuplarına yönelik gösterdiği sert tepkileri ve Hz. Muhammed'in bunlara beddualarını içeren rivayetlerin tarihsel gerçekliğini incelemektedir. İslam tarihi, siyer ve hadis kaynaklarında söz konusu liderlere gönderilen mektup ve elçi rivayetleri geniş yer tutmaktadır. İslam'ın tebliğ sürecinin yer aldığı bu rivayetleri içeren kaynaklarda davet mektuplarına ve elçilere verilen olumlu cevaplar ve lütufkâr karşılıklar, genelde risâletin hakikatine dair birer delil olarak değerlendirilmektedir. Ancak mektuplara gösterilen olumsuz ve sert tepkilere yönelik Hz. Muhammed'in ettiği beddualar ise adeta bir cezalandırma nedeni olarak görülmekte ve ileride gerçekleşen fetih süreci bu beddualar üzerinden değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu durum, fetih sürecindeki başarıların bir dayanağı olarak gösterilmektedir. Çalışmada beddua içerikli söz konusu rivayetler öncelikle sıhhat itibarıyla irdelenmekte, ardından ise bağlam ve tebliğ bütünlüğü çerçevesinde analiz edilmektedir. Makale, mektuplara gösterilen sert ve olumsuz tepkilere edilen bedduaların tarihsel bir gerçekliğinin olmadığını tespit etmektedir. Hz. Peygamber'in tebliğ sürecine aykırı bir durum arz eden söz konusu beddua rivayetleri, sonradan gerçekleşen başarılı fetihlerle değil bizzat Hz. Peygamber'in tebliğ süreci üzerinden değerlendirilmesi gerekir. Çalışma, temel kaynaklarda yer alan bu yöndeki beddua rivayetlerinin uydurulduğunu ve zamanla tebliğ sürecine dair malumata eklendiğini tespit etmektedir. Makale, bu tarz rivayetlerin risâletin rahmet yönünü gölgelediğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler

İslam Tarihi, Hz. Muhammed, Beddua, Davet Mektubu, Tebliğ, Kisrâ, Necâşî

Atıf Bilgisi

Demirci, Abdurrahman. “İslam’a Davet Yolunda Bir Lanet-Rahmet Çelişkisi Örneği (Davet Mektuplarına Verilen Olumsuz Tepkilere Yönelik Hz. Muhammed’in Bedduaları)”. *Akademik-Us* 17 (Mayıs 2025), 131-150.

<https://doi.org/10.70971/akademikus.1685353>

Geliş Tarihi	28.04.2025
Kabul Tarihi	29.05.2025
Yayın Tarihi	31.05.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	İntihal.net ile yapıldı.
Etik Bildirim	ilahiyatdergisi.etik@artvin.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

An Example of the Curse-Mercy Paradox When Inviting People to Islam (The Curses of Prophet Muhammad in Response to Negative Reactions to His Letters of Invitation)

Abdurrahman DEMİRCİ | ORCID: [0000-0003-2369-1847](https://orcid.org/0000-0003-2369-1847)

Assoc. Prof. | demircia.rahman@gmail.com

Mardin Artuklu University | ROR ID: [0396cd675](https://ror.org/0396cd675)

Faculty of Theology | Department of Islamic History and Arts

Mardin | Türkiye

Abstract

This study examines the historical authenticity of the narrations of the harsh responses of important tribal leaders, kings of the Arabian Peninsula and regional emperors to the Prophet Muhammad's letters inviting them to Islam in the 7th century AD, and the Prophet's subsequent curses upon them. Primary sources of Islamic history, such as the *sīrah* and *hadith*, contain narrations of the letters and emissaries dispatched to these leaders, as well as interpretations of the positive replies and gracious responses to the invitations and accounts of the process of Islamic *tabligh*, as evidence of the truth of the prophetic message. In contrast, the Prophet's curses in response to the negative and hostile reactions to his letters are often perceived as acts of punishment, and later conquests are interpreted in light of these curses. In other words, the success of the conquests is, in part, attributed to these curses. The study first scrutinizes the authenticity of the narrations containing such curses, and then analyzes them within the historical context and integrity of *tabligh*. The article finds that the curses supposedly made in response to the harsh and negative reactions to the letters are not supported historically, and in fact contradict the nature of the Prophet's *tabligh*. It is thus suggested that they be evaluated in light of the process of *tabligh* rather than later conquests, and that the curses/narrations found in primary sources may have been fabricated, only later becoming part of the established *tabligh* canon. The article ultimately argues that such narrations are in stark contrast to the merciful aspect of *nubuwwah*.

Keywords

History of Islam, The Prophet Muhammad, Curse, Invitation Letter, *Tabligh*, Chosroes, Negus

Citation

Demirci, Abdurrahman. “An Example of the Curse-Mercy Paradox When Inviting People to Islam (The Curses of Prophet Muhammad in Response to Negative Reactions to His Letters of Invitation)”. *Akademik-Us* 17 (May 2025), 131-150.

<https://doi.org/10.70971/akademikus.1685353>

Date of Submission	28.04.2025
Date of Acceptance	29.05.2025
Date of Publication	31.05.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	This study does not require ethics committee approval, as the data used were obtained from literature review/published sources. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	ilahiyatdergisi.etik@artvin.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

İslâm tarihi ve hadis kaynakları Hz. Muhammed'in, çevresindeki imparatorlara ve vassal yönetimlere elçileri vasıtasıyla İslâm'a davet mektupları gönderdiğini aktarmaktadır. Bu mektuplar akademik olarak zaman, içerik, amaç ve önem gibi unsurlar başta olmak üzere birçok yönden ele alınıp irdelenmiştir.¹ Özellikle bu mektupların dili, üslubu ve davetin evrenselliği yanında, yazılı çağrı ve elçi görevlendirme gibi noktalar yapılan çalışmaların temel konularını oluşturmuştur.² İslâm'a davet sürecinde söz konusu mektuplar, elçiliklerin tarzı, davetin niteliği gibi hususlar hayli önemlidir. Ancak bunlara verilen tepkilere yönelik Hz. Peygamber'in tavrı ve tutumları da tebliğin tarzı ve amacı itibarıyla bir o kadar önemlidir. Mektup yoluyla davette, hitap edilen kralın şöhreti, imparatorların Arap Yarımadası halkına yönelik küçümseyici bakışı ve söylemleri, kral isimlerinin mektuplarda yer verilme şekli gibi hususlar muhatabın tavrını belirleyen durumlardır. Ancak mektupları yırtan liderlere yönelik Hz. Muhammed'in bedduaları ise tebliğin niteliği, yöntemi, amacı ve tarzının bir arada ele alınmasını gerektiren en önemli yönü ve bu çalışmanın temel konusudur.

Hz. Peygamber'in tebliğ sürecinde daha ziyade hayır duayı tercih ettiği yönünde birçok rivayet mevcuttur. Ancak tebliğ sürecinde yaşadığı bazı zorluklar nedeniyle Hz. Muhammed'in kişilere veya topluluklara beddualar ettiği yönündeki rivayetlere de rastlamak mümkündür. Örneğin Hz. Peygamber'in Mekke döneminde yaşadığı yoğun kabile baskısı esnasında işkenceci Mekke liderlerine karşı, ilahi yardım istediği kaynaklarda aktarılır.³ Hz. Peygamber'in bu süreçte başta Amr b. Hişâm olmak üzere kendisine ve ilk Müslümanlara fiziki şiddet uygulayanlara yönelik beddua ettiği rivayet olunmaktadır.⁴ Nitekim İslâm tarihi temel kaynaklarında bu şahısların Bedir Gazvesi'nde öldürülmesi, edilen bedduaların gerçekleşmesi olarak yorumlanmaktadır.⁵ Şüphesiz bu yöndeki tespitlerde bedduanın nedeni, Müslümanlara zarar veren veya tebliği baltalamaya dönük girişimlerdir. Ancak kral ve imparatorların davete verdiği olumsuz cevaplarda ise doğrudan bir şiddet veya engellemeden bahsedilemez. Çünkü mektupla tebliğ, mesafenin uzaklığı ve sosyal statü itibarıyla elçilik süreciyle gerçekleşen davetten ibaret bir çabadır.

¹ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, çev. Mehmet Yazgan, (İstanbul, Beyan Yayınları, 2007); Abidin Sönmez, *Resulullah'ın İslâm'a Davet Mektupları*, (İstanbul: İnkılâb Yayınları, 2011); Zeynep Şulul, *Hz. Peygamber Tarafından İslâm'a Davet İçin Gönderilen Elçiler*, (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

² Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak II/Medine Yılları*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009), 167-185.

³ Ebû 'Abdullâh Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kubrâ*, nşr. Alî Muhammed 'Omar, (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1421/2001), 2/97, 121.

⁴ Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu Meşâhiri'l-A'lâm*, thk. Ömer Abdusselam et-Tedmurî, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-'Arabî, 1406/1986), 2/216.

⁵ Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u'l-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar* nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsır, (Beyrut: Dâru Tûku'n-Necât, 1422H.), "Vuđû", 69 (no. 240).

Beddua, Hz. Peygamber'in tebliğ sürecinde pek sık kullanmadığı bir söylem dili olmasına rağmen, mektupla davet sürecine dair rivayetlerde bunun aksi bir durum öne çıkmaktadır. Halbuki tebliğ sürecine aykırı bir mahiyet arz eden bu yöndeki rivayetler, af ve ihsana adaletten daha çok önem atfedilen İslâm ahlakıyla⁶ da bağdaşmaz. Dolayısıyla risâlet görevinde bedduaya başvurulup başvurulmadığını öncelikle Siyer'in de kaynağı olan Kur'an ekseninde tespit etmek gerekir. Bu inceleme sayesinde, Hz. Muhammed'in yazılı tebliğ ve elçilik sürecinde bedduaya başvurup başvurmadığı, böyle bir durumun rahmet peygamberliği ile ne derece örtüştüğü hususu aydınlatılmış olacaktır.

1. Risâlet ve Beddua

Kur'an'daki kıssalarda geçmiş milletlere gönderilen peygamberlerin zaman zaman bedduaya başvurdukları belirtilmektedir. Ancak bu durum genellikle ısrarcı inkâr, alay, hakaret, isyan, zulüm gibi ıslahı mümkün olmayan tavır ve tutumlar karşısında gerçekleşmiştir. Başta ulu'l-azm peygamberleri olmak üzere geçmiş toplumlara gönderilen elçilerin maruz kaldıkları zorluklar nedeniyle kavimlerine topluca bedduaya başvurmaları,⁸ çaresizliğin ve beşer olmanın getirdiği bir halin tezahürüdür.⁹ Benzer zorlukları yaşayan ashabı da Hz. Muhammed'den müşriklere topluca beddua etmesini istemiş, ancak o daima rahmet peygamberi olduğunu dile getirerek bunu reddetmiştir.¹⁰

İslâm tarihi çalışmalarında Hz. Muhammed'in devlet başkanlarına yazılı daveti, onun mesajının evrenselliği ve alemlere rahmet oluşu üzerinden temellendirilir. Bu temellendirmede Enbiya Sûresi'nin 107. ayeti delil olarak gösterilir.¹¹ Ancak ayetteki vurguya rağmen davet mektuplarına gösterilen olumsuz tepkilere karşı Hz. Peygamber'in beddua ettiğine dair ilgili rivayetler, söz konusu rahmet esasıyla çelişecek şekilde temel ve muahhar kaynaklardan seçilerek öne çıkartılır. Halbuki Kur'an'da yer verilen Hz. Nuh, Hz. Musa, Hz. Şuayb, Hz. İsa, Hz. Davud peygamberlerin beddua ve lanetlerine karşın Hz. Peygamber'in tebliğ sürecinde bireysel veya toplu şekilde beddua ettiğine dair bir ayet mevcut değildir. Ancak güncel çalışmalarda, rivayetlerde yer alan beddua ifadelerinden hareketle bu yönde bir davet metodu oluşturulmaya çalışıldığına ve davette muhataba haddini bildirmek amacıyla bedduanın bir çözüm yolu olarak gösterildiğine¹² şahit

⁶ Mustafa Çağrı, "Beddua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/297.

⁷ Fatih Tok, "Kur'an'da Peygamber Bedduaları", *Ekev Akademi Dergisi*, 33/79 (Yaz 2019), 111-112.

⁸ Nûh 71/26, el-Ankebût 29/30, el-A'raf 7/89, Yûnus 10/88.

⁹ Tok, "Kur'an'da Peygamber Bedduaları", 103.

¹⁰ Ebû'l-Hasen Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar* nşr. Heyet (Kahire: Dâru't-Te'sîl, ts.). "Kitâbu'l-birr", 6705.

¹¹ Ekrem Ziya Umerî. *Sahih Rivayetler Göre Hz. Peygamber'in Hayatı*, çev. Kasım Koç, (İstanbul: Beka Yayınları, 2017), 415.

¹² Önkâl, davaya zarar veren, dine engel olan şahısların Allah'a havale edilmesinin bir metot olduğunu söylemektedir. Önkâl'in bu görüşünü beyan ettiği davet metodu adlı eserinde hem dua hem de bedduanın davet için birer metot olarak kullanılabileceğini söylemesi şaşırtıcıdır Bkz. Ahmet Önkâl, *Rasûlüllah'ın İslâm'a Davet Metodu*, (İstanbul: Kitap Dünyası, 2016), 226, 278.

olunmaktadır. İnsanlığın rahmetle buluşmasına engel çıkaranların cezalandırılmasını, rahmet-beddua irtibatı olarak yorumlamak¹³ bir kavram kargaşasına sebep olmaktadır. Dahası Hz. Peygamber'in beddualarındaki amacın muhatap için belâ istemek değil; ona bir uyarıda bulunmak olduğu¹⁴ yönündeki çıkarımlar, ilgili kavramın içinin boşaltılması anlamına gelmektedir.

Risâletin Mekke dönemine dair kaynaklara en çok yansıyan hususların başında Hz. Muhammed'in yaşadığı baskı ve zorluklar gelmektedir. Bu konuda İbn Kesîr'e ait çalışmalar başta olmak üzere¹⁵ muahhar kaynaklarda pek çok beddua rivayetine yer verilmesine karşın, onun çağdaşı olan Zehebî'ye göre Hz. Muhammed sadece Mekke'de, namaz kılarken maruz kaldığı şiddet nedeniyle Kureys'e beddua etmiştir.¹⁶ Medine döneminde geldiğinde ise Bi'ri Maûne'de Müslümanları katleden Lihyân oğulları, Ri'l, Zekvan ve Usayye kabilelerine; Recî Vakası'nda ise Lihyân, Adal ve Kâre kabilelerine topluca beddua etmiştir.¹⁷ Bu beddualar da savunmasız Müslümanların pusuya düşürülmesi ve ihanete uğramaları sebebiyledir.

2. Elçilerin Görevlendirilmesi

Hz. Peygamber, Hudeybiye Antlaşması'nın sağladığı sükûnet ortamından faydalanarak çevre yönetimlere yönelik İslâm'a davet elçileri görevlendirmiştir. Bu görevlendirmelere dair rivayet ve tarih çokluğu yanında İbn Sa'd'ın kullandığı "telfik"¹⁸ ifadesinden hareketle, rivayetlerde içerik birliği olduğunu söylemek mümkündür. Altı elçi rivayetine dair İbn Sa'd'ın yer verdiği rivayetler, genellikle Vâkidî üzerinden bizlere ulaşmaktadır. Tarih kaynaklarında yer alan bu rivayetlerin birisi hariç olmak üzere hepsi mürseldir. İbn Sa'd, konuyla ilgili rivayetleri tahvîl sistemiyle peş peşe birleştirip aktarmaktadır. "*Abdullah İbn Abbas → Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe → Zührî → Muhammed b. Abdullah ve Ma'mer b. Raşid → Muhammed b. Ömer el-Eslemî (Vakidî)*" şeklindeki sened muttasıl olmakla birlikte, Vâkidî'nin zaptına yönelik eleştiriler nedeniyle hadisçiler bu senedi sıhhat itibarıyla sorunlu olarak görür. Ancak aynı rivayet farklı tarîklerle de gelmiştir. Nitekim Enes tarikiyle gelen rivayet sahih olup burada da tüm devlet liderlerine elçi gönderildiği bilgisi mevcuttur.¹⁹

¹³ Tok, "Kur'an'da Peygamber Bedduaları", 117.

¹⁴ Büşra Beykaya, *Siyer Kaynaklarına Göre Hz. Muhammed'in Duaları ve Bedduaları*, (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 58.

¹⁵ Bkz. Ebû'l-Fidâ' İsmâ'il b. 'Omer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, nşr. 'Abdullâh b. 'Abdî'l-Muhsin et-Turkî, Cîze: Dâru Hicr, 1418/1997), 9/86, 89.

¹⁶ ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/216.

¹⁷ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Omer el-Vâkidî, *el-Meğâzî*, nşr. Marsden Jones, (Beyrut: Dâru'l-İlmî, 1409/1989), 1/349-350.

¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/222.

¹⁹ Müslim, *Kitâbu'l-Cihâd*, 1774.

İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında altı elçi rivayetinin hemen ardından tekmile (قالوا) ifadesiyle²⁰ görevlendirmeler ve uygulama süreci aktarılmaktadır. Elçilerin aldığı cevaplar ve bunlara Hz. Peygamber'in verdiği tepkilere, hadis kaynaklarından ziyade İslâm tarihi kaynaklarında genişçe yer verilmektedir. Bu bağlamda öne çıkarılan hususların ilki, mektupları yırtarak sert tepki verenlere yönelik Hz. Peygamber'in ettiği beddualardır. Diğeri ise hulefâ-yi râşidîn döneminde gerçekleştirilen fütuhât sürecinin bu beddualar üzerinden değerlendirilmesidir. Bu husus söz konusu rivayetlerin sened-içerik sıhhati, bağlam ve tebliğ gerçekliği itibarıyla ele alınarak incelenmesini gerekli kılmaktadır.

3. Davete Sert Tepkiler

3.1. Kistrâ

Abdullah b. Huzâfe, Sâsânî imparatoru Ebrevîz b. Hürmüz b. Enûşirvan'a elçi olarak gönderilmiştir. Elçinin davet mektubunu bizzat Ebrevîz'e verdiği veya Bahreyn valisi aracılığı ile ona ulaştırdığı yönünde farklı rivayetler mevcuttur.²¹

İlgili mektuba dair Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer alan sahih rivayetin metni de şöyledir: "Hz. Peygamber mektupla birisini gönderdi ve ona bu mektubu Bahreyn'in büyüğüne vermesini emretti. O da bunu Kistrâ'ya verdi. Kistrâ mektubu okuyunca onu yırttı. Zannedirim İbn Müseyyeb şöyle dedi: Resulullah onlara: 'Parçalayanlar parçalansınlar!' şeklinde beddua etti".²² Tarîki farkı olsa da içerik benzerliği olan başka bir rivayette ise "Onlar da paramparça olsunlar" ifadesi yer almaktadır.

İbn Sa'd, İbn Huzâfe'nin mektubu bizzat Kistrâ'ya ulaştırdığını ve ona okuduğunu aktarır.²³ Bu elçiliğe dair rivayetler, diğerlerine göre daha fazla yer bulur. Bunun nedeni ise Kistrâ'nın çağrısı adeta hiçe sayarak mektubu yırtması, Hz. Muhammed'in derdest edilip getirilmesi için Yemen valisini görevlendirmesi yönündeki aktarımlardır.²⁴ Kaynaklarda bu tavra dair birçok neden sıralanmaktadır. Kistrâ'nın karakterinden, elçiliğin şeklinden, mektubun mahiyetinden²⁵ ve konjonktürden kaynaklı olmak üzere farklı nedenlerle izah edilen bu tutum, Bizans imparatorunun tavrıyla dahi kıyaslanır. Buna göre dönemin en

²⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/223-241.

²¹ "Abdullâh b. Muḥammed İbn Ḥadîde, *el-Mışbâhu'l-Muḍî fî Kuttâbi'n-Nebiyi'l-Ummî ve Rusulihî ilâ Mulûki'l-Arḍi min 'Arabîyyin ve 'Acemî*, nşr. Muḥammed 'Azîmu'd-Dîn, (Beyrût: 'Âlemu'l-Kutub, ts.) 2/151.

²² "Abdullah b. Abbâs → Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ud → İbn Şihâb ez-Zührî → Sâlih b. Keysân → İbrahim b. Sa'd → İsmail b. Abdullah" şeklindeki senedli rivayet için bk. Buhârî, "Kitâbu'l-Megâzî", 82 (no. 4424)

²³ Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdullâh el-İsbehânî, *Delâ'ilü'n-Nubuvve*, nşr. Muḥammed Ravâs Kal'acî, Abdulberr Abbâs, (Beyrut: Dâru'n-Nefâ'is 1406/1986), 2/348.

²⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/224; Muḥahhar b. Tâhir Makdisî, *Kitabu'l-Bed ve't-Târih*, nşr. Clement Huart (Paris: Mektebetu's-Seḫâfetu'd-Dîniyye, 1907), 4/228.

²⁵ Mektuba Kistrâ'nın adı ile değil de Hz. Muhammed'in adıyla başlanmış olması Kistrâ'yı kızdırmıştır. Bkz. el-Beyhaḳî, *Delâ'ilü'n-Nubuvve*, 4/388.

güçlü imparatoru olan Herakleios'un bile göstermediği bu sert tavrın nedeni, Kistrâ'nın ve kavminin ehli kitabın ilmine ve faziletine sahip olmaması şeklinde izah edilir.²⁶

Konuyla ilgili Ebû Nu'aym tarafından aktarılan bir başka rivayette ise ittisal ve sıhhat sorunu mevcuttur.²⁷ Rivayete göre Kistrâ bu duruma çok kızdığı için Yemen valisi Bâzân'a haber göndererek kendisine Hicaz'dan mektup yazanı tutuklayıp getirtmesini emretmiştir. Bâzân da bu emri yerine getirmek üzere güçlü iki kişi görevlendirmiş ve bunlar Hz. Muhammed'e gelerek tehditkâr konuşmalar yapmıştır. Ancak Hz. Muhammed Kistrâ'nın oğlu tarafından öldürüldüğü haberini vererek elçileri Bâzân'a geri göndermiştir. Rivayette ayrıca İslâm'a davet, cizye ve ölüm tehdidine muhatap olan Kistrâ'nın şaşırmasına ve tepkisine yer verilmektedir. Ardından Kistrâ'ya galip gelindiğinde ise savaşçıları öldürölüp hane halkının esir alınacağı bildirilmektedir. Son olarak Hz. Peygamber tarafından Bâzân'ın elçilerinin bir süre bekletildikten sonra Kistrâ'nın öldürüldüğünü haber vermesi söz konusudur.²⁸ Bu rivayetin sıhhat sorununun yanı sıra, Müslümanların Sâsânîlere mutlak galibiyeti ve bölgeyi vergilendirebilmesi, bundan yaklaşık 14 yıl sonra yapılan Nihavend zaferi ile mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla 628 yılında bir eyalet valisi aracılığıyla Hicaz bölgesiyle iletişim kuran imparatora yönelik cizye alma tehdidi, dönemin tarihsel gerçeklerine uygun düşmemektedir.

Olumsuz tavrın sergilendiği başka örneklerden bahseden rivayetlere karşın, İslâm'a davet mektuplarının yırtılması tavrı adeta Kistrâ ile özdeşleşmiştir. Ancak ileride görüleceği üzere, Bizans'ın bir eyalet valisi olan Gassânî emirlerinden Şurahbil b. Amr'ın bile Müslüman elçi Hâris b. Umeyr el-Ezdî'yi şehit ettiği bir süreçte Sâsânî kralının sadece mektup yırtmakla yetinip elçiye zarar vermemesi şaşırtıcı bir durumdur. Nitekim bu tavrı, Kistrâ'nın elçilik kurumuna saygısı şeklinde değerlendirenler de vardır.²⁹ Ancak Hz. Muhammed'i derdest edip getirmek amacıyla Yemen valisi Bâzân tarafından Medine'ye sevk edilen görevlilere dair rivayet göz önüne alındığında, Sâsânîlerin diplomasi hassasiyeti gösterdiği yönündeki tespit yersiz durmaktadır.

Kaynaklarda geniş şekilde yer alan bir başka rivayete göre ise Kistrâ, bir cevap mektubu göndermiştir. Ancak Hz. Peygamber'in içindekini bildiği için açma gereği bile duymadığına dair bu mektubun rivayeti senetsizdir.³⁰ Hâlbuki aynı açıdan değerlendirildiğinde, Kistrâ'nın

²⁶ İbn Hadîde, *el-Misbâhu'l-Muđî*, 2/92.

²⁷ "Dihyetu'l-Kelbî→Abdullah b. Şeddâd→Ebû Yahya→Yahya b. Seleme b. Kuheyl→Yahya b. Abdülhamid→Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe →Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. el-Hasan" Senedde sahabe irsalı olmasının yanında, Yahya b. Seleme metrûku'l-hadis olduğu için senedin sıhhati sorunludur. Bkz., Ebû Muhammed Abdurrahman İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, nşr. Tab'atu Meclisi Dâireti'l-Ma'ârifil-'Osmâniyye, (Haydarâbâd/Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1371/1952), 9/154.

²⁸ Bkz. Ebu Nu'aym, *Delâil*, 1/348.

²⁹ Ebû'l-Fađl Aḥmed b. 'Alî el-Aşkalânî, *Fethu'l-Barî Şerhu Sahîḥ el-Buḥârî*, nşr. Muḥibbuddîn el-Haṭîb, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959, 6/109.

³⁰ Aḥmed b. Ebî Ya'qub b. Ca'fer, *Tariḫü Ya'qubî*, thk. 'Abdü'l-Emir Mihna (Beyrut: Şirketu'l-'Alâmî, 1431/2010), 1/398.

vereceği olumsuz tepkinin de en baştan bilinerek ilk etapta kendisine davet mektubu gönderilmemiş olması gerekir. Dolayısıyla cevabi mektup bilgilerini içeren rivayetlerin hiçbirisi sahih olmadığı gibi tüm bunların dönemin konjonktürüne aykırı nitelik arz ettiği ifade edilebilir. Buna rağmen gerçek olmamakla birlikte bu yönde ve bu denli yoğun teferruat içeren rivayetlerin kaynaklarda yer alıyor olması, tarihsel açıdan sahip olunan beklentileri yansıtmaları itibariyle manidardır.

Bazı rivayetlerde Kısra'ya edilen beddua halk da dahil edilerek durum daha öte bir noktaya taşınmaktadır. Sıhhat sorunu olan³¹ rivayete göre Hz. Peygamber, mektubu yırtan Kısra için “Kendisi de halkı da dağılıp yok olsun!”³² demiştir. Taberî'nin sika görülmeden İbn Humeyd'e³³ dayanarak aktardığı bir rivayette ise “Mülkü parçalansın!”³⁴ ibaresine yer verilmiştir. Hâlbuki imparatorun hâkimiyetinde olan reâyânın baskı altında olabileceği ihtimalinden dolayı sorumlu tutulamayacağı ve yönetimin tercihinin onları da etkileyeceği ihtimali üzerinden olaya bakılması daha isabetli olacaktır. Çünkü sahih rivayetlerde altı elçinin gönderildiği hükümdarlar, “dönemin zorbaları”³⁵ olarak nitelenmektedir. Örneğin Bizans imparatoruna gönderilen davet mektubuna dair rivayette “Bu çağrıdan yüz çevirecek olursan fellâhların günahı senin boynunadır!”³⁶ ifadesi bulunmaktadır. Taberî'nin senedsiz olarak aktardığı bir rivayette de Kısra'ya gönderilen mektupta “Eğer kabul etmez, karşı gelersen Mecûsîlerin günahı senin boynunadır!”³⁷ denmektedir. Dolayısıyla halkın manevi sorumluluğunu taşıyor olması hasebiyle olsa gerek Herakleios'a gönderilen mektupta “Müslüman ol, selamete er ki Allah sana ecrini iki kat versin”³⁸ denmiştir.

İbn Abdilhakem'in eksik senetle aktardığı bir rivayet, kaynaklarda çokça yer verilen beddua hususuna adeta bir cevap niteliğindedir. Buna göre Mısır'a elçi olarak gönderilen Hatib'la vali Mukavkis arasında şöyle bir diyalog geçmiştir:

Mukavkis: “Eğer o bir peygamberse kendisine tabi olmayan kavmine beddua edip de onlara üstün gelmesini engelleyen şey neydi?”

³¹ “Said b. Müseyyeb → Abdurrahman b. Harmele → Yahya b. Said” senedde bulunan Abdurrahman b. Harmele el-Eslemî, Yahya b. Sa'id'e ve Buḥârî'ye göre zayıf bir ravidir. Bkz. Ebû'l-Ferec 'Abdurrahmân b. 'Alî İbnü'l-Cevzî, *ed-Ḍu'afâ ve'l-Metrûkûn* nşr. Abdullâh el-Ḳâdî, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1985, 2/92.

³² Kasım b. Sellâm Ebû 'Ubeyd, *Kitâbu'l-Emvâl*, thk. Seyyid b. Receb, Mısır: Dâru'l-Hedyu'n-Nebevî, 1428/2007, 1/65.

³³ Şemsüddîn Ebû 'Abdullâh ez-Zehebî, *Siyeru 'Alâmi'n-Nubelâ'*, nşr. Şu'ayb el-Arnâvut, (Kahire: Mu'essesetu'r-Risâle, 1405/1985), 11/503.

³⁴ Ebû Ca'fer Muḥammed b. Cerîr eṭ-Ṭaberî, *Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1407H), 2/133.

³⁵ Müslim, “Kitâbu'l-Cihâd ve 's-Siyer”, 4632.

³⁶ Ebû 'Ubeyd, *Kitâbu'l-Emvâl*, 1/63.

³⁷ eṭ-Ṭaberî, *et-Târîh*, 2/132.

³⁸ Ya'kûbî, *Târîhu Ya'kûbî*, 1/399.

Hatıb b. Ebî Beltea: “Davet ettiği kişiler kabul etmeyince kendilerine hak ettikleri şeyin verilmesi (ilahi ceza) için Hz. İsa’yı beddua etmekten meneden şey neydi?”

Mukavkis, bu cevaplar karşısında şöyle demiştir: “Çok güzel cevapladın. Sen, bilge bir zatın yanından gelen bir bilgesin.”³⁹ İşte bu rivayet, elçilik rivayetlerinde geçen beddua hususunun Hz. Peygamber’in davet tarzına uygun düşmediğini göstermesi itibariyle manidardır.

Davetin kendilerine henüz ulaşmadığı Sâsânî halkının bedduaya müstahak görülmesi şaşırtıcıdır. Zira mektupların gönderilmesiyle, İslâm’ın Sâsânîler arasında muhtemel yayılışı sebebiyle Kısra’nın herhangi bir baskıya girişmemesi amaçlanmışsa halkın masum olduğunu söylemek mümkündür. Bedduaya neden olan şeyin İslâm’ı kabul etmemek değil de mektubu yırtmak olduğu hususu üzerinden meseleyi incelediğimizde ise Ya’kubî’nin diğer kaynaklardan farklı olarak aktardığı bir rivayet yeni bir durum tespiti ortaya koyar. Buna göre aslında Kısra’nın tavrı Hz. Peygamber’in tepkisine mebnidir. Ya’kubî’nin senedsiz olarak aktardığı ilk davet mektubunun yer aldığı rivayette, diğerlerinden farklı olarak sadece Yasin Suresi yetmişinci ayet⁴⁰ yer almaktadır. Ancak Yakubî, Kısra’ya gönderilen bu ilk mektubun akıbetine dair herhangi bir bilgi vermez. Ya’kubî’nin, Kısra’nın cevabi bir mektubundan bahsettiği rivayete göre kendi mektubuna Hz. Peygamber’in takındığı tavır ardından Kısra da dönen elçinin götürdüğü mektubu yırtmıştır. Bunun sebebi ise Hz. Peygamber’in gelen mektubu okumaması ve “Hükümüm altına gireceksiniz ya da beraberimdekilerle -savaşmak için- size geleceğim, Allah’ın hükmü daha çabuktur.”⁴¹ deyip kendisine takdim edilen hediyeleri kabul etmemesidir.

Kısra’nın mektuba verdiği ikinci tepkisi ise Yemen valisi Bâzân’a Hz. Peygamber’i derdest edip getirme emridir. Bu emrin yerine getirilmesi hususu da kendi içinde oldukça sorunludur. Her ne kadar kaynaklarda Kısra’nın Arap Yarımadası’na ve Araplara bakışı küçümseyici olarak⁴² tanımlansa da dönemin Hicaz bölgesi üzerinde Yemen’in muhtemel bir siyasi ağırlığından bahsedilemez. Çünkü Kureyş’in manevi hegemonyasının ve an itibariyle Medine’nin siyasi varlığının bu bölgede duyulmuş olması muhakkaktır. Kısra’nın verdiği tepki hususunda bir diğer rivayet ise kendisine ulaştırılan mektuba öfkelenmekten sonra avânesi tarafından sakinleştirilmesi ve elçinin huzura alınması yönünde ikna edilmesi hususudur. İbn Kesîr’in kaynak göstermeden aktardığı bilgiye göre, Hîre’ye kadar peşinden gidilmesine rağmen elçi Abdullah b. Huzâfe bulunamamıştır.⁴³

³⁹ Ebû'l-Ğâsım Abdurrahman İbn Abdilhakem, *Futûhu Mısr ve Aĥbâruhâ*, thk. Muĥammed Sabîĥ (Kahire: Mektebetu Medbûlî, 1974), 43.

⁴⁰ “Halbuki ilâhların onlara yardım etmeye güçleri yetmez. Aksine kendileri bunlar için yardıma hazır askerlerdir.” Yasin 36/75.

⁴¹ Ya’kubî, *Tariĥu Ya’kubî*, 1/398.

⁴² “Benim kölem” ifadesini kullanmıştır. Bkz. eĥ-Taberî, *et-Târiĥ*, 2/133.

⁴³ İbn Keşîr, Ebû'l-Fidâ İsmâ’îl, *es-Sîretu'n-Nebevîyye*/Bidâye ve'n-Nihâye'den, nşr. Mustafâ Abdulvaĥid, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1395/1976) 3/508.

Müslüman elçi ziyareti, ağır bir mağlubiyet alan ve oğlu tarafından öldürülen Kısra'nın ardından yaşanan taht kavgalarına denk gelmiştir. Kısra'nın tehdidi ve bu emrin ifası için Medine'ye gönderdiği rivayet edilen görevliler hususu, dönemin Sâsânî devletinin siyasal egemenliğini ifade eden bir çıkarımdır. Ancak yaşadığı askeri mağlubiyetler nedeniyle Sâsânî Devleti'nin kendi eyaleti olan Yemen üzerinde bile ciddi bir hakimiyeti, pek olası değildir. Bâzân'ın iletmiş olduğu tehdit mesajına karşın Hz. Peygamber'in "Ona gidin ve deyin ki İslâm'ın egemenliği onun başkentine kadar ulaşacak" sözü de açık bir tehdittir. Ayrıca bu rivayetin içinde yer alan ve Hz. Peygamber'in Yemenli görevlilerden önce dönemin Kısra'sının öldüğünü öğrenip haber vermesi hususu, yine gidişata yönelik olağan dışı/mucizevî bir müdahale olarak karşımızda durmaktadır.

Kısra'nın yaşadığı ağır mağlubiyete denk gelen, geniş bir toprak ve hâkimiyet kaybı esnasında kendisine ulaştırılan davet mektubuna yönelik tehditvari girişimleri dönemin şartları bağlamında değerlendirilmelidir. Bu rivayetler arasında, daveti reddetmek veya mektubu yırtıp atmak, dönem itibarıyla ezeli düşmanı Bizans'a mağlup olmuş zor şartlar altındaki bir imparator için dönemin konjonktürüne muvafık durumlardır. Çünkü gerek yaşadığı mağlubiyet ve gerekse ülke içindeki taht kavgaları, Kısra'nın egemenliğinde ciddi bir zayıflamaya yol açmıştır.⁴⁴ Bunun en büyük göstergesi, Yemen Bölgesi başta olmak üzere, Arap Yarımadası'nın doğusundaki Sâsânîlere bağlı idarelerin kısa zaman içinde Müslümanların hâkimiyetine girecek olmalarıdır. Tüm bu şartlara rağmen, Kısra'nın Hz. Muhammed'den gelen mektuba, bölgedeki çıkarları adına yeni bir askerî harekât için fırsat olarak değerlendirmek amacıyla tepki gösterdiği⁴⁵ yönünde bir takım afaki yorumlara rastlamak mümkündür. Hâlbuki Kısra'nın Bizans'tan aldığı ağır mağlubiyetin yanında bölgede Sâsânîler aleyhine gerçekleşen siyasal değişimler ve Sâsânîlerin de Hicaz'a yönelik hiçbir siyasi ve askeri girişiminin olmaması göz önüne alındığında bu tarz bir değerlendirme geçersiz hale gelmektedir.

Kısra'nın öfkeli tavrına dair rivayetler Sâsânî yönetiminin Arap Yarımadası'ndaki siyasi hareketlilikten, Hicaz Bölgesi'ndeki değişimlerden ve yeni ortaya çıkan dinin yayılış ve etki alanından bihaber olduğunun bir özeti niteliğindedir. Buna rağmen büyük bir bozgun ve kayıp yaşasa dahi bölgede halâ hakimiyeti olan bir imparator olarak Kısra'nın verdiği bu tepkiyi, Bizans mağlubiyetinin etkilerini azaltma çabası olarak⁴⁶ değerlendirenler de vardır. Ancak dönem itibarıyla Mekke'yi henüz fethetmemiş, Hicaz bölgesinde dahi tam bir

⁴⁴ Theophanes, 628'deki mağlubiyetten sonra Kubad II (Siroes), Ardaşir III, Sarbaros ve Hüsrev II'nin kız kardeşi Boran olmak üzere dört imparatorun tahta çıktığını kaydeder. Bkz. Theophanes, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, çev. Cyril Mango-Roger Scott (Newyork: Clarendon Press, 1997), 459.

⁴⁵ Sönmez'e göre, Doğu Roma'nın mağlubiyeti ile artık çöküş sürecine giren Sâsânî imparatorunun bölgede ve Arap Yarımadası'nda askeri faaliyetlere girerek Roma tarafını destekleyen Müslümanlara had bildirmek ve bu sayede yeniden bir güç elde etmek niyetindedir. Bkz. Sönmez, *Rasulullah'ın İslâm'a Davet Mektupları*, 117.

⁴⁶ Muhammed Hüseyin Heykel, Hz. Muhammed'in Hayatı, çev. Vahdettin İnce (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011), 431.

hâkimiyet kuramamış olan Müslümanların gücüne ve bölgedeki dengelere rağmen böyle bir değerlendirme yapmak pek isabetli olmasa gerektir. Dolayısıyla böyle bir tepkiyi salt Sâsânilerin iç siyasi durumundan hareketle değerlendirmek daha makul görünmektedir.

3.2. Necâşî

İlk elçilik görevlendirmelerinde beddua içerikli rivayet ve yorumlamaların tek istisnası, Habeşistan Necâşisine dair olandır. Müslümanların hicretiyle Habeş Necâşisi Ashame b. Ebcer'e davet mektubu gönderilmiş ve sahih olmayan bir rivayete göre⁴⁷ kendisi İslâm'ı kabul etmiştir. Bununla beraber Ashame'nin Hz. Peygamber tarafından salih bir kimse olarak tanınlanıp cenaze namazının gıyâbî kılınmasına dair sahih rivayetlerin⁴⁸ yanı sıra Habeşlilere yönelik bir askeri faaliyete girişilmemesi yönündeki tembihi⁴⁹ söz konusudur. Tüm liderlere elçiler gönderildiğinde ise Necâşî'ye de mektup gönderilmiş ancak kendisi bu mektubu yırtmıştır. İbn Hanbel Medine'de gıyabi cenaze namazı gıyâbî olarak kılınan Necâşî'nin, Ashame b. Ebcer olmadığını aktarmaktadır. Senesinde sıhhat sorunu olan⁵⁰ rivayette "Necâşî'ye bir mektup gönderdim o bunu yırttı, Allah onu da krallığını da parçalayacaktır"⁵¹ denmektedir. Hâlbuki bir önceki Necâşî hayırla yâd edilmiş ve mülkünün bekası yönünde dua edilmişti. Bu durumda Habeşistan'a dair ya hakkında dua edilen önceki Necâşî'ye ya da H. 9. yıl itibariyle yönetime gelen ve beddua edilen Necâşî'ye göre bir değerlendirme yapılması gerekecektir. Hadislerde zorba idareciler arasında gösterilen mevcut Necâşî üzerinden meseleye bakıldığında ise hakkında beddua edilen Habeşistan'ın fetih sürecinde hedef olarak görülmemesi şaşırtıcıdır.

3.3. Benî Hanîfe Lideri Hevze b. Alî b. Sümâme

Vakıdî'nin altı büyük elçilik rivayetinde mevcut olan bir diğer mektup Benî Hanîfe lideri Hevze b. Alî'ye gönderilmiştir. İlgili rivayet senedsiz olup "kaalû" ibaresiyle zikredilir. Yemâme Bölgesi'nin Hecer şehri hâkimi olan Hevze, davet mektubunu alınca İslâm'ı kabul etmeyi bazı şartlara bağlamıştır. Mektubun içeriğine bakıldığında bu şartın kendi yönetiminin devamı olmadığı açıktır. Çünkü kendisine Müslüman olması karşılığında zaten idaresinin devamı hakkı tanınmaktadır. Bu durumda tıpkı kendisinden sonra Benî Hanîfe kabilesinde idareyi ele alan Müseylime gibi o da dini alanda yetkinlik veya risâletin

⁴⁷ İbn Hâdîde, *el-Misbâhu'l-Muđî*, 2/18.

⁴⁸ Buḥārî, "Kitabu Menâkıbu'l-Enşar", 38 (no.3877)

⁴⁹ "Habeşiler size dokunmadıkça (saldırmadıkça) siz de onlara dokunmayın!" hasen hadisi için bkz. Ebû'Abdurrahmân Aḥmed b. Şu'ayb en-Nesâî, *el-Muctebâ mine's-Sunen es-Sunenu's-Şuğrâ*, nşr. 'Abdulfettâh Ebû Ğudde, (Haleb: Mektebetu'l-Maḥbû'âtı'l-İslâmiyye, 1406/1986), "Kitâbu'l-Cihâd", 42 (no. 3176).

⁵⁰ Yahya b. Süleym'in güvenilir olmadığı hakkında bkz. Ebû 'Abdurrahmân Aḥmed b. Şu'ayb b. 'Alî en-Nesâî, *ed-Ḍu'afâ' ve'l-Metrûkûn*, nşr. Maḥmûd İbrahim Zâyed, (Haleb: Dâru'l-Va'y, 1396/1976). 1/108.

⁵¹ Ebû 'Abdullâh Aḥmed b. Muḥammed b. Ḥanbel, *el-Musned*, nşr. Şuayb el-Arnaut vd., Beyrut: Muessesetu'r Risale, 1419/1998, 24416-417 (no. 15655).

kendinde devam etmesi kabilinden bir talepte bulunmuştur. Hz. Peygamber'in Hevze'ye "Kendisi ve hakimiyeti yok olsun!" diye beddua ettiği rivayet edilmektedir.⁵²

Hevze, elçiye kötü davranmayıp davete sert tepki göstermediği halde İslâm'ı kabul etmemiştir. Ancak risâleti bir pazarlık konusu yapma sebebiyle olsa gerek, kendisine beddua edilmiştir. Mekke fethi ardından Cebrail'in Hevze'nin ölüm haberini vermesi, adeta hakkındaki bedduanın gerçekleşmesi olarak yorumlanır.⁵³

3.4. Belkâ Valisi Hâris b. Ebû Şemir el-Gassânî

Altı büyük elçi rivayetinde yer alan görevlendirmenin senedi, Vâkıdî'ye ve senette yer alan şeyhi İbn Ebî Sebre'ye yönelik eleştiriler⁵⁴ nedeniyle sorunludur. Rivayete göre Belkâ valisi Hâris, İslâm'a davete icabet etmesi halinde mülkünün baki kalacağı ifadesine tepki göstererek davet mektubunu yırtmış ve saldırı tehdidinde bulunmuştur. Hz. Peygamber Hâris için "Mülkü helâk oldu!" demiştir.⁵⁵ Fetih sürecinde Gassânî hakimiyetine son verilmesi, İslâm tarihçileri tarafından bu bedduanın gerçekleşmesi olarak değerlendirilmiştir.⁵⁶ Halbuki Hâris davete ilk etapta kötü tepki verse de davet elçisini câizelerle uğurlamıştır. Hâris'e, elçi Şucâ b. Vehb el-Esedî'nin davet mektubunu teslim etmesi ve kendisinin tepkisi şöyle aktarılmaktadır: "Ona Allah Resûlü'nün mektubunu teslim ettim. Mektubu okur okumaz fırlattı ve 'Kimmiş benden mülkümü alacak olan? Yemen'de bile olsa üzerine yürüyerek onu bulup getireceğim. Bana insanları çağırın!' dedi. Ayağa kalkıp söylenmeye devam ederek atların nallanmalarını emretti. Sonra 'Gidip arkadaşına bizim askeri gücümüzü anlat' deyip hemen Kayser'e durumu ve kararını anlatan bir mektup yazdı. Kayser cevabi mektubunda: 'Sakın onun üzerine gitme ve İliya'da benimle buluş!' deyince el-Hâris beni huzuruna çağırıp 'Arkadaşının yanına ne zaman gidiyorsun?' diye sordu. 'Yarın gidiyorum' deyince bana yüz miskal altın verilmesini emretti ve beni Mürâ'ya yönlendirdi." Daveti kabul etmediği halde beddua edilmeyen başka liderler de olduğu için "Onun mülkü helak oldu!" söyleminin sebebi, Hâris'in mektubu fırlatması ve saldırı tehdididir. Hâlbuki rivayette el-Hâris'in, saldırıdan vazgeçtiği, elçi Şucâ'nın tıpkı Mısır'a gönderilen elçi gibi hediyelerle uğurlandığı ve dahası teşrifatçı Murâ'nın Hz. Muhammed'den Resulullah diye bahsedip ona selam gönderdiği belirtilmiştir.⁵⁷ Dolayısıyla doğrudan bir bedduadan ziyade bir temenni olarak değerlendirilebilecek bu söylem üzerinden bakıldığında, yine ileride gerçekleşecek Müslüman fütuhâtı ve hâkimiyeti onaylanmaya çalışılmış gibidir.

⁵² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/225.

⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/225.

⁵⁴ ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 7/30.

⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/224.

⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/224; İbn Hâdîde, *el-Misbâhu'l-Muđî*, 2/263.

⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/224.

4. Bedduaların Fütuhât ile İlişkilendirilmesi

Davet mektuplarına yönelik şiddetli tepkiler veren yöneticiler ve kendilerine edilen beddualar, tebliğin yazılı sürecindeki “zorba idareciler” tanımlamasının bir izahı niteliğindedir. Bu nitelendirme, bölgede yazılı çağrı sürecinden önceki siyasi durumu ve devamında Müslümanların takip edeceği gidişatın kodlarını ortaya koymaktadır. Hulefâ-i raşidîn döneminde girilen Bizans’a ve İran’a yönelik fetihler, aslında bu beddualara istinaden bir cezalandırma olarak da değerlendirilmiş olabilir. Ancak bu şekildeki bir analiz, İslâm fetih sürecinin beddualar üzerinden okunması ve harcanan gayretin görmezden gelinmesinden başka bir anlam ifade etmez. Keza mektupların gönderilmesi, İslâm’ın evrenselliği ve davetin cihanşümul oluşuna dair bir ispat çabası olarak değerlendirilebilecekken beddualar ise bunun mucizevi şekilde gerçekleşmesi şeklinde bir kurgu olarak karşımızda durmaktadır.

Sahih bir senetle aktarılan rivayete Hz. Peygamber, Kistrâ ve Herakleios’un verdiği cevapların ve tepkilerin ardından mevcut Kistrâ’dan sonra başka bir Kistrâ’nın ve Kayser’den başka bir Kayser’in hâkim olamayacağına vurgu yapılarak, her ikisinin hazinelerinin de Allah yolunda ele geçirileceğini belirtilmektedir. Şu hâlde beddua ile ilişkilendirilerek kısa sürede yıkılan Sâsânî devletine karşın Bizans’ın yaklaşık sekiz asır daha tarih sahnesinde kalması nasıl izah edilecektir? Bu hususta Beyhakî, ilgili rivayetlerdeki bedduanın etkisini ve sonucunu göstermek adına, her iki devlete dair fethedilen topraklardan hareketle bir yorum yapar. Ona göre ölçü; İran için Sevâd, Bizans içinse Şam topraklarıdır. Beyhaki, mektuba zarar vermeyen Herakleios için “Allah mülkünü baki kılsın!” şeklinde yapılan duayı da kendi yaşadığı miladi on birinci asra kadar Bilâdir-Rûm’da hakimiyetinin devamına delil olarak gösterir. Beyhakî bu tespitiyle muhtemelen Arapların o dönemde Sevâd (Aşağı Irak Bölgesi) olarak tanımladıkları coğrafyada kurulmuş olan Sâsânî hanedan başkenti üzerinden meseleyi ele almaktadır. Böyle olsa bile, burada mektup gönderilen II. Hüsrev yönetiminden Sâsânî devletinin yıkıldığı 642 yılındaki Nihâvend Savaşı’na kadar geçen on dört yıl içinde on iki hükümdar idaresinde Sâsânî hanedanının hakimiyeti bölgede devam etmiştir. Keza bu analizi Bizans açısından ele aldığımızda ise muhtemelen Arap Yarımadası’na komşu olan Şam topraklarının ilk etapta fethedilmesi ve uzun süre hakimiyet altında tutulması dayanak olarak kabul edilmiştir. Ancak her iki iddianın da etraflı ve güçlü bir delillendirmeden uzak olduğunu söylemek mümkündür.

Mektuplara olumsuz cevaplar veya şiddetle tepkiler veren idarecilerin akıbetlerine dair değerlendirmeler ve beddua içeren rivayetler, İslâm fetih hareketinin başlaması ve bu yoldaki büyük başarının ardından üretilmiş görünmektedir. Örneğin Ebû Ubeyd’in aktardığı bir rivayette, davet mektubunu yırtan Kistrâ için “Bunlar parçalanıp yok olacak”, izahı veya mektubu katlayıp yanında saklayan Herakleios’u kastederek “Diğerlerinden küçük bir kalıntı kalacaktır” ifadesi de adeta ileride gerçekleşen fetih sürecini özetlemektedir. Hâlbuki bir başka rivayette Kayser’in cevabına istinaden “Mülkü baki kalacak!” ifadesi yer alır. Ancak rivayetlerde Hz. Peygamber’in, İslâm’ı kabul etmemekle

birlikte elçi Hâtîb'a iyi muamele eden, onu birçok hediye ile gönderen Mukavkıs için de "Habis adam, hükümranlığı kaybetmekten korkmaktadır....hükümranlığı baki kalmayacaktır" dediği aktarılmaktadır. Fakat Hz. Ömer'in Mısır'ın fethine onay vermediği ve bu fetih hareketinin Amr b. el-Âs tarafından adeta bir oldu bittiye getirilerek gerçekleştiği yönünde rivayetler mevcuttur. Bu rivayetler üzerinden olay değerlendirildiğinde ise halife Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber'in temennisine layık olmak için Mısır'daki mevcut Mukavkıs hâkimiyetinin bitirilmesi yönünde bir çaba sarf etmediği durumu ortaya çıkmaktadır.

Hz. Peygamber'in davete olumsuz cevap verenlere yönelik beddua ettiği yönündeki rivayetler elçilik-tebliğ faaliyetleri bütünlüğü içinde değerlendirilmelidir. Dolayısıyla elçiden ziyade mektuba verilen tepkinin bu kadar ağır bir dille karşılık bulması makul değildir. Çünkü bizzat Busrâ melikine gönderilen Hâris b. Umeyr el-Ezdî'nin, Şurahbil b. Amr el-Gassânî tarafından şehit edilmesine bile beddua etmeyen ve ivedi bir şekilde ordu hazırlayan Hz. Peygamber'in mektuplara olumsuz tepkiler verenlere yönelik bedduaları, genel elçi görevlendirmesi yaklaşımına uymamaktadır.

Sonuç

İslâm'a davet metodu üzerinden kaleme alınan çalışmalarda genelde Hz. Peygamber'in elçi görevlendirmeleri, elçiliğin ehemmiyeti ve elçide aranan şartlar itibariyle etraflıca tahlil edilir. Ancak davet mektuplarının yırtıldığı bütün elçiliklerde davetçi değil de mektup ön plana çıkartılır. Hâlbuki bütün davet mektupları özlü ifadelerle yazılmış olup bu süreçte en büyük görev davetçiye yüklenmiştir. Aksi bir durumda elçilik kültürü ve seçimiyle alakalı olarak kaynaklarda genişçe yer verilen elçi görevlendirmelerine dair rivayetlerin ve tespitlerin hiçbir ehemmiyeti kalmayacaktır.

Hz. Peygamber'in en yakın çevresinden başladığı İslâm'ı tebliğ sürecinin son halkasını mektupla elçilik faaliyetleri oluşturmaktadır. Bu süreç onun sırf Arap Yarımadasından müteşekkil bir tebliğ faaliyeti yürütmediğinin kanıtıdır. Ancak buna rağmen söz konusu çabalar beddua içerikli rivayetlerle adeta bezenmiştir. Bu durum onun çabalarını sıradanlaştırdığı gibi, kendisinden sonra İslâm'ı yayma görevini üstlenen ashabın çabalarını da basite indirgemektedir. Yani rivayetlerdeki beddualara göre muhatap kitleler, geçmişte yaşamış zorba bir yöneticinin bedelini ödemekte ve çok zor koşullarda yürütülen fetih faaliyetleri de bu yöndeki rivayet kültürünün cazibesi içinde berhava edilmektedir. Hâlbuki Hz. Peygamberin aldığı olumsuz cevaplara rağmen bıkmadan, tüm siyasi liderlere elçi göndermeye devam etme gayreti, beddua kültürüne kurban edilmemesi ve gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur. Ayrıca Kuran'da tebliğ süreçlerinde bedduaya başvurduğu belirtilen peygamberlerin durumu, tüm çabaları harcadıktan sonra yaşadıkları ümitsizlik halinin bir izahıdır. Keza Hz. Muhammed'in davet özelliklerinin başında sabır yer alır. Kaynaklarda bahsedildiği üzere devlet başkanlarına birkaç kez davet mektubu gönderilmiş olması, bunun açık bir göstergesidir.

Mektuplar ardından gerçekleşen fetihlerin başarısında bu bedduaların sebep olarak gösterilmesi ne yazık ki siyer külliyyatında yer alan kalıplaşmış bir bakıştır. Ancak bu yaklaşım, Hz. Peygamber’in tebliğinin başlangıcından itibaren Kureyş liderlerine beddualar sayesinde galebe aldığına yönelik anlayışın bir izdüşümüdür. Bedduanın rahmet peygamberinin risâleti boyunca sürdürdüğü ve ilânihaye devam edecek tebliğ sürecinde bir yol-yöntem ve bir çözüm değil, bir tükenmişlik hali olduğunu kabul etmek gerekir.

Kaynakça | References

- Azimli, Mehmet, *Siyeri Farklı Okumak II/Medine Yılları*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009.
- el-Belâzûrî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, *Futûhu'l-Buldân*, Beyrut: Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, 1988.
- el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Hüsrevcerdî el-Hürâsânî, *Delâ'ilü'n-Nübüvve*. nşr. 'Abdu'lmu'tî Kâ'acî, 7 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye-Dâru'r-Reyyân, 1408/1988.
- Beşkaya, Büşra, *Siyer Kaynaklarına Göre Hz. Muhammed'in Duaları ve Bedduaları*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- el-Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u'l-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar*. nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsır, 9 cilt. Beyrut: Dâru Tûku'n-Necât, 1422H.
- el-Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed, *el-Câmi'u'l-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar*. nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsır, 9 Cilt, Beyrut: Dâru Tûku'n-Necât, 1422H.
- Çağrıçı, Mustafa, "Beddua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 5/297-298. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdullâh el-İsbehânî, *Delâ'ilü'n-Nubuvve*. nşr. Muhammed Ravâs Kâ'acî, Abdullerr Abbâs, 2 Cilt. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1406/1986.
- Ebû Ubeyd, Kasım b. Sellâm, *Kitâbu'l-Emvâl*. thk. Seyyid b. Receb, 2 Cilt. Mısır: Dâru'l-Hedyu'n-Nebevî, 1428/2007.
- Hamidullah, Muhammed, *Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, çev. Mehmet Yazgan, İstanbul: Beyan Yayınları, 2007.
- Heykel, Muhammed Hüseyin, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Vahdettin İnce, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011.
- İbn Abdilhakem, Ebû'l-Kâsım Abdurrahman, *Futûhu Mısır ve'l-Mağrib*. thk. Muhammed Sabîh (Kahire: Mektebetu Medbûlî, 1974.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec 'Abdurrahmân, *ed-Du'afâ' ve'l-Metrûkûn*. nşr. Abdullâh el-Kâdî, 3 Cilt, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1985.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahman, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*. nşr. Tab'atu Meclisi Dâireti'l-Ma'ârifî'l-Ösmâniyye, 9 Cilt. Haydarâbâd, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1371/ 1952.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fadl Ahmed, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîh el-Buhârî*. nşr. Muhibbuddîn el-Hatîb, 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/s1959.
- İbn Hâdîde, 'Abdullâh b. Muhammed, *el-Misbâhu'l-Mudî fî Kuttâbi'n-Nebiyi'l-Ummî ve Rusulihî ilâ Mulûki'l-Ardî min Arabiyyin ve Acemî*. nşr. Muhammed Azîmu'd-Dîn, 2 cilt.

- Beyrût: Âlemu'l-Kutub, ts.
- İbn Hanel, Ebû 'Abdullâh Ahmed b. Muhammed, *el-Musned*. nşr. Şuayb el-Arnaut vd., 50 cilt, Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1419/1998.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. 'Omar, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. nşr. 'Abdullâh b. 'Abdi'l-Muhsin et-Türkî, 21 Cilt. Cîze: Dâru Hicr, 1418/1997.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâîl, *es-Sûretu'n-Nebevîyye/el-Bidâye ve'n-Nihâye*'den. nşr. Mustafâ Abdulvahid, 4 cilt, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1976.
- İbn Sa'd, Ebû 'Abdullâh Muhammed. *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*. nşr. Alî Muhammed 'Omar, 11 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1421/2001.
- el-Makdisî, Mutahhar b. Tahir, *Kitabu'l-Bed ve't-Târih, Mektebetu's-Sekâfetu'd-Dîniyye*. nşr. Clement Huart, 6 cilt. Paris: Mektebetu's-Sekâfetu'd-Dîniyye, 1927.
- Müslim, Ebû'l-Hasen Müslim b. el-Haccâc. *el-Müsne'du's-Sahîhu'l-Muhtasar*. nşr. Heyet, 7 Cilt. Kahire: Dâru't-Te'sîl, ts.
- Naskali, Esko, "Sâsânîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/174-176. İstanbul, TDV Yayınları, 2009.
- en-Nesâî, Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. 'Alî, ed-Du'afâ' ve'l-Metrûkûn. nşr. Maḥmûd İbrahim Zâyed, Haleb: Dâru'l-Va'y, 1396/1976.
- en-Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed, el-Muctebâ mine's-Sunen es-Sunen-us-Suğrâ. nşr. Abdulfettâh Ebû Ğudde, 9 Cilt. Haleb: Mektebetu'l-Matbu'âtî'l-İslâmiyye, 1406/1986.
- Önkâl, Ahmet, Rasûlüllah'ın İslâm'a Davet Metodu, İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2016.
- Sönmez Abidin, Resulullah'ın İslâm'a Davet Mektupları, İstanbul: İnkılâb Yayınları, 2011.
- Şulul, Zeynep, *Hız Peygamber Tarafından İslâm'a Davet İçin Gönderilen Elçiler*, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- eṭ-Ṭaberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'r-Umem ve'l-Mulûk*, 5 cilt, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, 1407H.
- Theophanes, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, çev. Cyril Mango-Roger Scott, Newyork: Clarendon Press, 1997.
- Tok, Fatih, "Kur'an'da Peygamber Bedduaları", *Ekev Akademi Dergisi*, 33/79, (Yaz 2019), 101-122.
- Umerî, Ekrem Ziya, *Sahih Rivayetler Göre Hz. Peygamber'in Hayatı*, çev. Kasım Koç, İstanbul: Beka Yayınları, 2017.
- el-Vâkıdî, Ebû Abdullâh Muhammed, *el-Meğâzî*, nşr. Marsden Jones, 3 cilt, Beyrut: Dâru'l-İlmî, 1989.
- Ya'kubî, Ahmed b. Ebî Yakub, *Târîhu Ya'kubî*. thk. Abdü'l-Emîr Mihnâ, 2 Cilt. Beyrut: Şirketu'l-A'lâmî, 1431/2010.
- ez-Zehebî, Şemsüddîn Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Ahmed., *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*. nşr.

Şu'ayb el-Arnâvut, 25 cilt, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1405/1985.
ez-Zehebî, Şemsuddîn Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. Aḥmed, *Târîḫü'l-İslâm ve Vefeyâtu Meşâhîri'l-A'lâm*. thk. Ömer Abdusselam et-Tedmurî, 52 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-
'Arabî, 1406/1986.